

Arxitektura və İnkişaf
Baş məqalə—Betti Bleyer

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 6.4 (Qış 1998)

© Azerbaijan International

Antropoloqlar arasında belə bir ifadə var: “Yediyinə bax, özünə qiymət ver”. Mənə elə gəlir ki, “Evinə bax, özünə qiymət ver” ifadəsi də eynilə düzgün səslənir. Yaradılmış mühitin estetikası-architektura bizə, bizim təşəbbüs, dözümlülük və davamlılığımıza, həmçinin ən azından şüurlu olaraq dünyagörüşümüzə öz təsirini göstərir.

Azərbaycan İnternəşnl jurnalını nəşr etməyə başlayandan bəri artıq altı ildir ki, Los Angeles və Bakı arasında mütəmadi olaraq səyahət edirəm. Məni yormayan yeganə şey başımı qaldıraraq Bakının mərkəzindəki binalara, xüsusilə də neft maqnatları dövrünə (1885-1920) aid olan qeyri-adi ornamentli tikililərə baxmaqdır. Bu dəfəki gəlişim də müstəsna olmadı.

Çox güman ki, bu əzəmətli iqamətgahların sahibləri əsasən özləri haqda fikirləşirmişlər və gələcək nəsillər üçün necə qiymətli bir irs qoyub getdiklərini ağıllarına belə gətirməmişlər. Onlardan bir çoxunun 1920-ci ildə bolşeviklər hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra ölkəni tərk etməyə məcbur olduqlarına və var-dövlətlərinin müsadirə edildiyinə görə kasıbçılıq içində vəfat etmələrinə baxmayaraq (Bax: Neft Maqnatları, səh. 29) onların yaratdıqlarından doğan təsir ölçüyə gəlməzdir. Onların qoyub getdiyi yaşayış abidələri bu şəhərdə, xüsusilə bu qarışıq və təcrid olunmuş əsrdə yaşayan insanların həyatlarının bir hissəsinə çevrilmişdir.

Hər şeydən əvvəl bu tikililər bu var-dövləti yaradanların gərgin əməyinə, yaradıcılıq strategiyasının olmasına və qəti qərarlılığına dəlalət edir. Bu sahibkarların, əsasən də neft maqnatlarının bioqrafiyasına nəzər salsaq, görürük ki, onların əksəriyyəti tamamilə yoxsulluq icərisində doğulmuş, az yaxud heç təhsili olmamış, lakin demək olar ki, bir gecənin içində milyonçuya çevrilmişlər. Uzun qışı xatırladan Sovet hakimiyyəti dövründə (1920-1991) bu binalar sanki yoldan keçənlərə sahibkarlığın qüdrətini göstərən və insanları təşəbbüs göstərməkdən çəkindirən dövlət siyasətinin ziddinə gedən mayak kimi ucalırdılar.

Neft maqnatları özlərindən sonra ölkənin tikintisinin inkişafına sərmayə qoymaqla təhsil və mədəniyyət ocaqlarının inkişafına himayədarlıq etmək kimi bir ənənə yaratmışlar. Bir əsr keçdikdən sonra da bu ənənə neftin inkişaf etdiyi digər qonşu dövlətlərdə yaranmış şəraitin əksinə olaraq qalmaqda davam edir.

Bu binalar həmçinin beynəlxalq əməkdaşlıq sayəsində əmələ gələ biləcək qüvvə və yaradıcılığın parlaq nümunəsidir. Xarici arxitektörlər, xüsusən də Polyak və Alman mənşəli arxitektörlər dünyanın başqa heç bir yerində rast gəlinməyən vahid Avropa və Şərqi sintezini yaratmaq üçün yerli istedadlarla birgə işləmək üçün dəvət olunmuşdular. Arxitektör Piruz Xanlının "Arxitekturanın metamorfozası və Azərbaycanda urbanizasiyalaşma" məqaləsinə (səh. 24) əsasən belə bir irsi Azərbaycanın müstəqillik əldə etdiyi və bazar iqtisadiyyatına keçidiyi dövrdə xüsusilə qoruyub saxlamağa ehtiyac vardır.

Dövrün eklektizmi də qeyd edilməlidir. Heç bir bina digərinə bənzəmir. Sanki belə bir yazılmamış qayda var imiş ki, komponentlər birləşdirilib yeni üsulla işlənsə də, yaxşı şeylər təkrar olunmamalıdır. Bu özünəməxsusluq Sovet erasının kütləvi istehsal və oxşarlıq ideologiyası ilə kəskin təzad təşkil edir. Bu cür müxtəliflik münasibətlərdə də aydın görünür. Azərbaycanlılar əcnəbilərdən ehtiyatlanmırlar. Onlar müxtəlifliyi sevirilər və müxtəlif millətlərdən dostları olmaları ilə fəxr edirlər, hətta özlərinə qarşı səhv hərəkət görsələr belə.

Ən nəhayət, neft maqnatları dövrünün özünəməxsus bir əlaməti də odur ki, bu dövr bizə bütün böyük işlərin də sona çatacağını xatırladır. Ölkənin iqtisadi siyasətində müxtəlifliyin çatışmazlığı çox təhlükəlidir və ölkəni uçuruma yuvarlada bilər. Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti Natiq Əliyevin dediyi kimi (səh. 75) Azərbaycanlılar bütün problemlərini həll etmək üçün ümidlərini ancaq neftə bağlaya bilməzlər. Sənaye, kənd təsərrüfatı və qeyri neft təbii sərvətləri daxil olmaqla iqtisadiyyatın başqa sahələri də inkişaf etdirilməlidir.

Artıq Azərbaycan üçün uzunmüddətli strateji planları işləyib hazırlamaq və səhiyyə, təhsil, nəqliyyat və rabitə sahəsində infrastrukturunu inkişaf etdirmək vaxtı gəlib çatıb. Keçmişdə Azərbaycan metal, polad, alüminium, neft avadanlığı texnikası və həmçinin istehlak malları sahəsində öz manufaktura sektorunu davamlı inkişaf etdirmişdir. Öz yerli təbii neft sərvəti olmadan güclü, sağlam iqtisadiyyat yaratmış Türkiyə kimi bu gün Azərbaycan da iqtisadi həyatın digər sahələrində sahibkarlıq ruhuna təkən verməlidir. Bu cür davam etsə, mövcud neft axını dövrü gələcək nəsilləri yoxsulluq halına salacaqdır. Belə uğursuzluğun klassik misalı Nigeriyadır.

Ümid edirik ki, Bakıya heç vaxt səfər etməyən oxucuları bu səhifələr maraqlandıracaq və bura səyahət etməyə sövq edəcəkdir. Əgər nə vaxtsa Bakının mərkəzi küçələrindən biri ilə gedəsi olsanız, onda bu məsləhətə əməl edin: başınızı qaldıraraq yuxarı baxın. Baş-başa vermiş nadir arxitektura abidələrini seyr etmək üçün başını bir qədər yuxarı qaldırmaq kifayətdir. Siz burada yaşayan insanların arzu və xeyallarına təsir edən keçmiş bir eranın işartısını duya bilərsiniz.

Tərcümə: Ülviyyə Məmmədova

Redaktə edən və veb üçün hazırlayan: Aynurə Hüseynova